

کراتومایکوزیس (عفونتهای قارچی قرنیه)

دکتر جمشید وفا*

خلاصه:

برای درمان زخم قرنیه قارچی (کراتومایکوزیس) از زمان شناسایی (۱۸۷۹) تاکنون روش‌های زیادی ارائه شده ولی هنوز درمان موفقی وجود ندارد. در این مقاله مروری که چکیده مطالعات بسیاری در این زمینه است ضمن طرح مشکل، تشخیص و شناخت عوامل بیماری و ارائه نتایج تحقیقات انجام شده در ایران و کشورهای خارجی؛ روش‌های متداول در درمان زخم قرنیه قارچی معرفی شده است.

واژه‌های کلیدی: ایران، زنجان، دانشگاه علوم پزشکی، کراتومایکوزیس، درمان.

مشکلات موجود در درمان را مرور کرده و روش صحیح

مقدمه:

تورمهای میکروبی قرنیه Keratitis بعلت نداشتن

عروق در بین بیماریهای عفونی از اهمیت ویژه‌ای

برخوردار است، زیرا علیرغم در اختیار داشتن آنتی

بیوتیک مناسب، رساندن دوز مؤثر دارو به عامل

میکروبی که در داخل بافت قرنیه فعالیت می‌کند، بسیار

مشکل است. بدیهی است وقتی عامل بیماریزا قارچ

باشد، حساسیت محدود آن به آنتی بیوتیک‌ها، مشکل

درمان را پیچیده‌تر خواهد کرد بنابراین، کراتیت قارچی

یکی از معضلات چشم پزشکی امروز است. بخصوص

در کشور ما که هیچ داروی ضد قارچ چشم ساخته

نمی‌شود و داروهای محدودی که در این زمینه از

کشورهای خارجی وارد می‌شود در دسترس عموم

نیست و با توجه به طولانی بودن دوره درمان و گرانی

دارو، عملاً قابل استفاده نیستند. در این مقاله سعی شده

تا ضمن تشریح بیماری، تحقیقات انجام شده تاکنون و

اولين گزارش ثبت شده کراتومایکوزیس توسط Leber در سال ۱۸۷۹ بوده است که حاکی از یک تورم شدید قرنیه همراه با زخم می‌باشد و عامل ایجاد کننده آن آسپرژیلوس معرفی شده است.

اولين گزارش از کراتیت قارچی در ایران مربوط است به سال ۱۳۶۶ (۱۹۸۶) که عامل ایجاد آن فوژاریوم بوده است. گزارش جامع و مطالعه درباره شیوع کراتیت قارچی در ایران در سال ۱۳۷۴ انجام شده که شایعترین عامل ایجاد زخم قرنیه و کراتیت قارچی را Fusarium solani معرفی می‌کند.

ایدیمیولوژی:

قارچ‌ها مانند سایر میکروب‌ها در محیط اطراف ما

بیماریزائی قارچ برای انسان بیشتر شده است. تا بحال حدود بیست هزار نوع قارچ شناسائی شده‌اند که تنها پنجاه نوع برای انسان بیماریزای هستند و حدود ده نوع آنهمی توانند بیماری چشمی ایجاد کنند. قارچ‌ها به درجه حرارت پائین و انجام مقاومت بیشتری نسبت به سایر میکروبها دارند (مناسب‌ترین دما ۳۰-۲۰ درجه سانتیگراد) برای رشد احتیاج به نور PH=۶ ندارند و در محیط اسیدی باسانی رشد می‌کنند (PH=۶ مناسب) ولی قدرت تطابق با محیط‌های مختلف را دارند.

عواملی که بیماریزائی قارچ را در انسان تشدید می‌کنند عبارتند از: داروهای ایمونوسوپرسیو - آنتی بیوتیک‌ها، استروئیدها و ابتلاء به بیماریهای سیستمیک که باعث تضعیف قوای دفاعی بدن می‌شوند. در مورد قطره‌های موضعی استروئید بسیار اهمیت دارد. عوامل موضعی و ابتلاء به بیماری چشمی نقش مهمی در ایجاد کراتیت قارچی دارند. کاهش سلامت بدایل ضربه، خراش اپی تلیوم، اختلال فیلم اشکی، اغلب بیماریهای قرینه بخصوص کراتیت هریس ، گلوکوم ، تراخم و استفاده از لنزهای تماسی (contact lens) از جمله عوامل مستعد کننده موضعی هستند.

تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد که عامل پاتوژن قارچی در قرینه با اپی تلیوم سالم نمی‌تواند مستقر شود. و حتی اکثریت قارچ‌ها پس از ورود به قرینه سالم نیز کراتیت ایجاد نمی‌کنند، مگر اینکه عامل مساعد کننده قوی وجود داشته باشد.

در یک مطالعه جالب تعدادی از اسپور قارچ‌های مختلف را در قرینه خرگوش وارد کرده‌اند ولی کراتیت بسیار ضعیفی ایجاد شده که بدون درمان بهبودی یافته

پراکنده‌اند و همیشه در حال تماس با چشم هستند ولی عوامل دفاعی بدن معمولاً مانع از ورود قارچ به اپی تلیوم قرنیه می‌شوند. هر چند بعضی از قارچها پس از ورود بداخل قرنیه نیز نمی‌توانند ایجاد کراتیت بکنند ولی ساختمان مخصوص اپی تلیوم وجود فیلم اشکی در مقابل قرنیه و حرکت مداوم پلکها، مانع از ورود عامل پاتوژن به قرنیه می‌شوند. در بررسی‌های انجام شده، از ملتحمه چشم افراد مختلف، کشت انجام شده است و درصدهای متفاوتی از جمعیت عمومی بدست آمده بطوریکه کشت مثبت قارچ از محل بن بست ملتحمه افراد سالم ۰.۲٪ و در مورد کارگران کشاورزی تا ۰.۸٪ مثبت گزارش شده است. بنابراین دو عامل مهم در ایجاد بیماری کراتومایکوزیس دخالت دارد، اول قدرت بیماریزائی قارچ و دوم وضعیت قرنیه (کاهش سلامتی و قدرت دفاعی) می‌باشد.

انواع قارچ‌ها که معمولاً در انسان ایجاد کراتیت می‌کنند عبارتند از فوزازیوم‌ها حدود ۰.۶٪ و آسپرژیلوس حدود ۰.۴٪ که در نواحی معتدل و سردسیری شایع هستند ولی در مناطق گرمسیری کاندیدا آلبیکانس نیز جزو عوامل ایجاد کراتیت است. از نظر شیوع در جنس گزارش‌های متعددی وجود دارد و مطالعه انجام شده در ایران نسبت ۱/۶۱ در مردان را در مقابل ۳۹٪ زنان نشان می‌دهد.

فراوانی سنی هم کاملاً متغیر و گروه سنی خاصی را مطرح نمی‌کند ۱۱-۷۱ سال با میانگین ۴/۳۷ سال).

پاتوژن:

قارچ‌ها از جمله میکروبها هستند که در دو قرن پیش بعنوان پاتوژن برای انسان شناخته شده‌اند. در نیم قرن اخیر بعلت مصرف آنتی بیوتیک‌ها و استروئیدها

پلاک التهابی دیده شود. تورم حلقه‌ای شکل ممکن است ضایعه اولیه را محصور کند که نشان دهنده برخورد آنتی کور و آنتی ژن است.

ترشح چرکی و هایپوپیون در مراحل پیشرفته ممکن است دیده شود البته گاهی با وجود حداقل تورم و انفیلتراسیون قرنیه واکنش شدید در ملتجمه و اتاق قدامی دیده می‌شود. زیرا اصولاً تظاهرات کلینیکی کراتیت قارچی از نوع فیلامتوس خیلی متغیر است و در اغلب موارد غیر قابل تفکیک از زخم قرنیه باکتریال، ویرال و حتی پارازیتیک (آکانتامبا) می‌شود.

ضایعه اولیه در شروع خیلی شبیه زخم استافیلوکوکی است مخصوصاً اگر نزدیک لیمبوس باشد. بیشترین نوع کراتیت که با کراتیت قارچی از نظر آماری اشتباه شده است با عامل ویروس هرپس است نهایتاً باید باین نکه توجه نمود که هرگز نمی‌توان عامل کراتیت را تشخیص قطعی کلینیکی داد و کراتیت قارچی می‌تواند با همه کراتیت‌های میکروبی اشتباه شود.

پاراکلینیک مهمترین عامل موفقیت در درمان، تشخیص موقع و صحیح کراتیت قارچی است، بنابراین باید تشخیص قطعی داده شود که تنها روش ممکن کشت از ترشح و خراش دادن قرنیه و گاهی بیوپسی از قرنیه است. نمونه برداشته شده باید از نقاط مختلف قرنیه و از عمق ضایعه باشد از محیط‌های زیر برای کشت عامل قارچی می‌توان استفاده نمود:

۱ - Agar, blood Sauboured Agar (حاوی

جنتاماکسین $50 \mu\text{g/ml}$ بدون سیکلو هگزیماید)

۲ - Chacolate Agar

۳ - Thioglycolate broth

۴ - Brain heart in fusion broth

که بین ۴۸-۷۲ ساعت بعد از کشت مثبت می‌شود.

است در مطالعه دیگر همین تجربه تکرار شده که در گروهی از خرگوشها قبل از ورد قارچ به قرنیه استروئید موضعی مصرف شده است؛ تنها در این گروه عوامل قارچی توانسته اند کراتیت ایجاد کنند.

بنابراین بنظر می‌رسد که اکثریت قارچها برای قرنیه بیماریزا نیستند مگر اینکه عامل مستعد کننده‌ای در قرنیه وجود داشته باشد *ASP.Fumigatus* می‌تواند بدون وجود زمینه ایجاد کراتیت بکند.

تظاهرات کلینیکی:

شکایات بیمار در کراتیت قارچی با آنچه در اولسر باکتریائی قرنیه وجود دارد، مشابه است ولی شدت کمتری دارد.

در زخم قرنیه باکتریال درد ناتوان کننده است ولی در کراتیت قارچی درد خفیف است بطوریکه بیمار ممکن است هفته‌ها پس از شروع بیماری مراجعه کند. در مجموع شکایاتی از قبیل درد، سوزش، فوتوفوبی، اشک ریزش و احساس جسم خارجی می‌تواند وجود داشته باشد. علائم بیماری در هنگام شروع در پرخونی ملتجمه و کدورت خفیف قرنیه در اثر انفیلتراسیون استروما خلاصه می‌شود. در ابتلای قرنیه توسط قارچهای *Filamentus* معمولاً انفیلتراسیون سفید خاکستری در قرنیه دیده می‌شود. نواحی آلوده نشده قرنیه نیز سطح برجسته و صافی دارند. لبه‌های زخم نامنظم و منظره پر مانندی را نشان می‌دهند (هر چند ممکن است اصلًا زخم روی قرنیه وجود نداشته باشد). منطقه التهاب گاهی تا چند میلی متر از مرکز ابتلای قرنیه به قارچ دورتر است و می‌تواند متعدد و دور از هم باشد. اگر اپی تلیوم سالم باشد متورم satellite lesions خواهد بود. در اندوتلیوم موازی با ضایعه ممکن است

قارچ باشد و سپس در صورت مثبت شدن نتیجه اسمیر یا کشت درمان را بر مبنای آن اصلاح کرد.

درمان دارونی:

داروهاییکه برای درمان کراتیت قارچی مصرف می‌شوند عبارتند از:

۱ - ناتامايسین (natamycin) جزو گروه داروهای polyene است که مقدار polyene در آن ده برابر بیشتر از آمفوتیریسین B است. خاصیت چسبندگی به قرنیه و ملتحمه دارد که اثر آنرا در چشم طولانیتر می‌کند. ناتامايسین اثر لینینیک بر جدار قارچها دارد و با ضعیف کردن دیواره قارچ باعث تغییر نفوذ پذیری آن می‌شود. بر روی قارچهای Filamentous بخوبی اثر می‌کند و Fusarium solani امروزه داروی انتخابی در درمان می‌باشد.

ناتامايسین از قرنیه خراشیده و زخمی بهتر عبور می‌کند. بشکل موضعی با دوز یک قطره در هر ساعت مصرف می‌شود. استفاده از شیلد کلاژن و تزریق زیر ملتحمه دارو در مورد ناتامايسین مقدور نیست و تنها بطریق قطره‌های موضعی می‌توان دارو را به قرنیه وارد نمود. این نکته نیز قابل ذکر است که درمان توأم ناتامايسین و آمفوتیریسین B از مصرف ناتامايسین تنها کم اثرتر است.

۲ - آمفوتیریسین B Amphotericin-B داروی مؤثر دیگری بر علیه کراتیت قارچی می‌باشد که قبل از پیدایش ناتامايسین داروی اصلی انتخابی محسوب می‌شد. در حال حاضر این دارو بر روی قارچهای کاندیدا و آسپرژیلوس کاملاً مؤثر است ولی بر نوع فوزاریوم تأثیر کمتری دارد.

این دارو نیز از گروه polyene ها بوده و همانند

هر چند برای گزارش منفی آن بهتر است تا یک هفته تأمل نمود. در مطالعات مختلف موارد زیادی از کشت منفی با وجود کراتیت قارچی گزارش شده بطوریکه اسمیر مستقیم از ضایعه مثبت بوده ولی کشت مثبت نشده است و شکل بالینی بیماری و یا پاسخ به درمان نیز گویای وجود کراتیت قارچی بوده است.

بنظر می‌رسد که این موارد بدليل برداشت سطحی از ضایعه باشد بخصوص در موارد طول کشیده بعلت واکنش التهابی و دفاعی قرنیه عوامل قارچی فعال در سطح ضایعه از بین رفته و تنها در بافت‌های عمقی قرنیه فعالیت می‌کنند و احتمال مثبت شدن کشت از برداشت‌های سطح ضایعه خیلی کم است ولی نمونه‌های عمقی یا بیوپسی از قرنیه می‌تواند منجر به کشت مثبت گردد.

اصولاً وقتی می‌توان ضایعه قارچی را مثبت تلقی نمود که:

۱ - اسمیر مستقیم عناصر قارچی را نشان دهد.
۲ - قارچ در بیشتر از دو محل تلچیع در محیط کشت رشد کند.

۳ - همان قارچی که در یک محیط کشت رشد کرده است در محیط بعدی در دو روز دیگر نیز رشد کند. با توجه به مشکلات زیاد کشت قارچ، روش‌های دیگری غیر از کشت برای شناسائی عامل قارچ مطرح شده است مانند فلئورسنت آنتی بادی که اختصاصی نیست و متداول نشده بنا براین باید به نتایج کشت مثبت قارچ استناد نموده و در اصلاح و دقت روش‌های آزمایشگاهی کوشش کرد و در صورتیکه تجربه کافی وجود داشته و علائم کلینیکی کاملاً بتنفع تشخیص کراتیت قارچی باشد، می‌توان پس از انجام کشت؛ درمان را شروع نمود که باید مخلوطی از داروهای ضد

هفته اول شروع درمان مشاهده نمود ولی در کراتیت قارچی علیرغم شروع درمان مناسب، هفتنهای و بیشتر از یک ماه طول می‌کشد تا عالم بھبودی ظاهر شود و از طرفی قطره‌های موضعی ضد قارچ، تحریک و پرخونی شدید و کموزیس در ملتحمه ایجاد می‌کند که می‌تواند تابلوی بیماری را تغییر دهد. و بهمین دلیل توجه به وضعیت قرنیه خبلی مهم‌تر است تا ملتحمه و بر اساس ضایعه قرنیه و واکنش اطاق قدامی می‌توان شدت بیماری را ارزیابی نمود. درمان داروئی معمولاً بیشتر از یک ماه بطول می‌کشد و دارو با دوز بالا شروع و پس از یک هفته کاهش می‌یابد. وقتی که درمان داروئی مؤثر نیست بیماری شدیدتر می‌شود.

قبل از تصمیم به جراحی باید نکات ذیل را مورد

توجه قرار داد:

۱ - زمینه مساعد بیمار برای عفونت شامل ضعف سیستم دفاعی (کانسر - ایدز - توبرکولوز و غیره) استفاده مداوم از استروئیدها، یا اعتیاد که بعلت تزریق مکرر دچار عفونت آندوزن و مقاوم بدرمان می‌شوند.

۲ - وجود پاتوژن دیگر علاوه بر قارچ که در کشت جدا نشده یا بعداً بر روی بیماری اولیه سوار شده باشد.

۳ - وجود عفونت در لایه‌های عمقی همواء با سالم بودن اپی تلیوم سطحی قرنیه که مانع از نفوذ دارو به قرنیه شده و عامل پاتوژن بدون تماس با دارو می‌تواند به پیشرفت ادامه دهد.

در نهایت اگر علیرغم درمان مناسب با پاسخ کشت و توجه به موارد فوق سیر بیماری و خیم‌تر شود می‌توان ۲۴ ساعت پس از قطع کلیه داروها، نمونه برداری و کشت مجدد انجام داد.

بهترین معیار پاسخ بدرمان کاهش درد و التهاب قرنیه است و در طول درمان اگر عروق جدید بداخل

ناتاماً بیسین با اتصال بدیواره سلول و تغییر فشار اسمزی سلول باعث تخریت عامل قارچی می‌شود. استفاده از این دارو بصورت محلول ۵/۰ درصد در هر نیمساعت یک قطره شروع و بعد از سه روز دفعات استفاده را به هر دو ساعت و در صورت کاهش شدت بیماری آنرا به هر ۲-۴ ساعت تغییر می‌دهیم. زیرا استفاده از قطره با دفعات زیاد درناک است. مصرف توأم با شیلد کلائز نیز توصیه شده است. تجویز این دارو بصورت سیستمیک و بصورت تزریق زیر ملتحمه بعلت درد بسیار شدید و ایجاد واکنش شدید ملتحمه عملی نیست.

آمفوتیریسین B علاوه بر کاندیدا و آسپرژیلوس بر روی قارچ‌های *histoplasma capsulatum* و *Blastomyces dermatitidis* نیز اثر خوبی دارد.

۳ - مشتقات ایمیدازول، گروه دیگری از داروهای ضد قارچ هستند که می‌توان در درمان کراتیت قارچی استفاده نمود از قبیل میکونازول و کتونازول. میکونازول بصورت قطره موضعی هر یکساعت یک قطره یا تزریق زیر ملتحمه ۵mg هر ۲۴ ساعت و یا از همین دارو بصورت سیستمیک (IV) در صورت لزوم باندازه یک گرم هر ۸ ساعت استفاده می‌شود کتونازول بصورت خوراکی باندازه ۳۰۰ میلی گرم در روز تجویز می‌شود.

فلوکونازول بصورت قطره در هر ساعت یک قطره یا خوراکی با دوز ۱۵۰mg در روز توصیه می‌گردد.

جراحی:

اصلولاً جراحی زمانی مطرح می‌شود که درمان داروئی مؤثر نباشد. پاسخ بدرمان داروئی در کراتیت قارچی، مشابه با دیگر کراتیت‌های عفونی نیست. مثلاً در کراتیت باکتریال ممکن است تغییرات بھبودی را در

جراحی را تأم نمود. در مواردی که بافت برداشته شده سطح وسیعی از قرنیه باشد یا عمق بیشتر از ۳۰٪ داشته باشد بهتر است بستر قرنیه بصورت لایه مرتب و منظم برداشته شده و اقدام به پیوند قرنیه از بافت دو نور بصورت لایه‌ای نمود (Lame llar KeratoPlasty). که در حقیقت روش جراحی دیگری و نوعی پیوند قرنیه است و ممکن است از ابتدا جراح با بررسی وضعیت قرنیه تصمیم به این عمل (پیوند لایه‌ای قرنیه) گرفته باشد.

۴ - Penetrating Keratoplasty (P.K) : یا پیوند تمام ضخامت قرنیه، در این عمل همه لایه‌های قرنیه بطور کامل برداشته شده و قرنیه کامل از بافت دهنده باندازه متناسب به محل قرنیه پیوند زده می‌شود. در مطالعات انجام شده این روش بهترین نتایج را در درمان کراتیت قارچی داشته است. بخصوص در مواردی که تصمیم به عمل زودتر و قبل از انتشار بیماری به اتاق قدامی گرفته شده باشد.

با توجه باینکه کراتیت قارچی پس از بهبودی کامل نیز اسکار شدیدی بجای گذاشته و باعث کدورت قرنیه خواهد شد که تنها درمان آن هم عمل پیوند قرنیه می‌باشد. بهتر است در مورد اندیکاسیون عمل پیوند قرنیه در کراتیت قارچی به این نکته توجه کافی نموده و زودتر تصمیم بعمل گرفته شود. نتایج مطالعات مختلف نشان می‌دهد که اندیکاسیون پیوند قرنیه در درمان کراتیت قارچی روز بروز روشن‌تر و بیشتر می‌شود. بخصوص در کشور ما با کمبود داروهای مناسب برای درمان دارویی باین روش بیشتر می‌توان متکی بود. در مرکز دکتر بهشتی دانشگاه علوم پزشکی زنجان تا حال دو مورد زخم قرنیه قارچی و مقاوم بدرمان تحت عمل پیوند قرنیه قرار گرفته‌اند که هر دو مورد بسیار موفق بوده

قرنیه نفوذ کنند، علیرغم اختلال در فیزیولوژی قرنیه، می‌توان به تأثیر دارو و بهبودی سریع‌تر امیدوار شد با وجود این درمان داروئی در کراتیت قارچی کمتر موفق بوده است. بطوریکه در مطالعه ۲۳ مورد در بیمارستان لیافی نژاد تنها ۷ مورد بدرمان داروئی پاسخ داده‌اند. (۳۰٪) وقتی درمان مؤثر نیست و خطر پرفرراسیون قرنیه و انتشار بداخل کره چشم (اندوفتالمیت) وجود دارد، می‌توان اقدام به جراحی نمود، که شامل موارد ذیل است:

۱ - Debridment : همراه با درمان داروئی انجام می‌شود که عبارت است از تراشیدن ضایعات سطحی و برداشتن نسوج تخریب شده در محل زخم که باعث تأثیر بیشتر درمان داروئی می‌گردد، حتی برداشتن اپس تلیوم سالم از روی کراتیت قارچی نفوذ داروهای موضعی را بیشتر می‌کند و همراه با دبریدمان ممکن است انجام شود.

۲ - Cogunctival flap : یعنی کشیدن لایه ملتحمه ببروی قرنیه که باعث می‌شود داروها از طریق ملتحمه به قرنیه برسند و بتوان از داروهای سیستمیک هم سود برد. در این روش جراحی باید توجه داشت که قرنیه پرپوره نبوده و بیماری در شروع و مرحله حاد نباشد و بهتر است تمام سطح قرنیه پوشانده نشود.

۳ - Lamellar Keratectomy : برداشتن لایه کامل از قرنیه که سطحی یا عمقی ممکن است انجام شود و بستگی به عمق ضایعه در قرنیه دارد و بهتر است تا حد امکان تمام ضایعه برداشته شود. پس از برداشتن تمام ضایعه باید به ادامه عمل تصمیم گرفت. اگر ضایعه کمتر از ۱۰٪ قرنیه باشد می‌تواند آنرا بدون پوشش رها کرد و اگر کمتر از ۳۰٪ ضخامت قرنیه برداشته شده باشد می‌توان با کشیدن ملتحمه روی قرنیه (Conj.Flap)

- است و بررسی آماری در این مورد در حال انجام است .
- ۵ - تخلیه چشم : زمانیکه همه قسمتهای کره چشم گرفتار و امید بهبودی و بازگشت بینائی وجود ندارد، اقدام به تخلیه چشم برای پیشگیری از انتشارات عفونت به اربیت و نقاط دیگر بدن و همچنین برای رهائی بیمار از درد ناتوان کننده مبادرت به تخلیه چشم می شود . که می تواند بشکل Eviceration و از صورت انتشار عفونت به خارج از کره چشم بشکل Enucleation باشد
- در اقدام به جراحی درمان داروئی نیز ادامه می باید و تا بهبودی کامل و اطمینان از مغلوب شدن عامل بیماری در چشم پایید درمان داروئی را با دوز کمتر حفظ نمود .
- كتابنامه :**
- ۱ - مقدمی « کراتیت قارچی در ایران » دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی تهران .
- ۲ - صادقی ، م. میرشفیعی « گزارش دو مورد کراتیت قارچی » مجله چشم پزشکی در ایران شماره ۲ و ۳ (۱۳۶۵).
- ۳ - جوادی و همکاران « نتایج بررسی ۲۳ مورد کراتیت قارچی در مرکز پزشکی لبافی نژاد » مجله پزشکی بینا، شماره ۳ (۱۳۷۵).
- 4 - Leibowitz corneal Disorders. 2 - philadelphia W.B saunders,1984.
- 5 - Grayson's Diseases & The cornea third Edition St.Louis C.V.Mosby company 1991.
- 6 - Smolin G,Thoft RA .The cornea third Edition Boston little Brownco 1994.